

УДК 811.112.2(089.3)

Онiщенко Н. А.

ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ ЕПТОНІМІВ-ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ LIEBE/КОХАННЯ В КРЕОЛІЗОВАНОМУ ЖАНРІ СКРАПБУКІНГУ

У статті розглядається проблема німецькомовних ептонімів і виконання ними естетичної функції в креолізованому жанрі скрапбукінгу та скрап-листівок із позицій еколінгвістики. Екстралінгвальний шлях реалізації цієї функції відводить ептонімам репетиційну або адитивну роль щодо зображення. Лінгвальний аспект представлено концептуальними метафорами контейнерного, орієнтаційного та онтологічного типу.

Ключові слова: еколінгвістика, ептонім, концепт, скрапбукінг, скрап-листівки.

Онiщенко Н. А. Эстетическая функция эпонимов-вербализаторов концепта LIEBE/ЛЮБОВЬ в креолизованном жанре скрапбукинга. – Статья.

В статье рассматривается проблема немецкоязычных эпонимов и выполнение ими эстетической функции в креолизованном жанре скрапбукинга и скрап-открыток с позиций эколингвистики. Экстралингвальный путь реализации этой функции отводит эпонимам репетиционную или аддитивную роль по отношению к изображению. Лингвальный аспект представлен метафорами контейнерного, ориентационного и онтологического типа.

Ключевые слова: концепт, скрапбукинг, скрап-открытки, эколингвистика, эпоним.

Onishchenko N. A. Aesthetic function of eponyms verbalizing the concept LIEBE/LOVE in the creolized genre of scrapbooking. – Article.

The paper discusses the issue of eponyms in German and their aesthetic function in the creolized genre of scrapbooking and scrap cards from the point of view of ecolinguistics. The extralinguistic way to acquire this function lets the eponyms play a repetitive or an enhancing role to the picture. The linguistic aspect is represented by conceptual container, orientational and ontological metaphors.

Key words: concept, ecolinguistics, eponym, scrapbooking and scrap cards.

Лінгвістика завжди знаходилася в пошуку нових парадигм, інструментарій яких розкривав би нові риси мовних і мовленнєвих явищ. Наприкінці ХХ століття поряд із пануючим антропоцентризмом виникла еколінгвістика – міждисциплінарний напрям, породжений соціо-, психо- та когнітивною лінгвістикою. Проте, на відміну від емерджентних просторів, модель лінгвістичної екології передбачає не лише опис «соціального та психологічного стану мови, а й вплив цього стану на власне мову» [24]. На думку автора терміна Е. Хаугена, екологія мови – це вивчення взаємодії будь-якої мови та її оточення [22, с. 57]. В еколінгвістиці прийнято розрізняти два напрями: екологічну лінгвістику, яка переносить на мовознавство терміни та методику екологічних досліджень, і мовну екологію, яка розглядає відображення мовою екологічних тем, спираючись на методи мовознавства.

Для еколінгвістики в цілому характерний системний підхід, антиредукціонізм, міждисциплінарність. Еколінгвістичний аналіз співвідносить лінгвістичні дані із ситуацією мовлення й характеристиками мовного соціуму. Мовні явища описуються як взаємопов'язані, взаємозалежні та такі, що взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем, яке впливає на мовну поведінку індивіда й визначає динаміку взаємодії [19, с. 173; 15, с. 891].

За масштабом і характером досліджуваних явищ виділяють інтра-, інтра- та транслінгвальний напрями еколінгвістики. Об'єктом вивчен-

ня в транслінгвальному напрямі є, зокрема, цитування іноземних джерел, використання одиниць, засобів, реалій однієї мови в контексті іншої [5]. Одними з таких одиниць, сутність яких полягає в їхній цитованості, є ептоніми – крилаті вирази, які довгий час вживаються не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідкувати або довести [20, с. 12; 14, с. 3]. Навіть не будучи запозиченими з інших мов, ептоніми становлять проблему з'ясування причин та особливостей процесу набуття мовленнєвою одиницею мовних ознак, проблему перетину та взаємодії фразеологічних і текстових характеристик. Таким чином, вивчення характеристик ептонімів стає актуальним у межах еколінгвістики, у її когнітивному й соціальному аспектах.

Об'єктом цього дослідження є німецькомовні ептоніми як результат взаємодії мови й позамовних чинників ептонімізації, зокрема такі, що вербалізують концепт LIEBE/КОХАННЯ. Предмет становлять характеристики цих ептонімів у креолізованому жанрі скрапбукінгу. **Метою** дослідження є з'ясування умов, за яких згадані ептоніми реалізують гармонізуючу (естетичну) функцію (оскільки під екологічністю мови дослідники часто розуміють її гармонічність [17]).

Ептонім, за Л.П. Дядечко, – це слово чи вираз, засіб готового вираження думки, що несе на собі «печатку авторства» та здатний до дериваційних процесів [7, с. 140–141], що відрізняє його від нестійких цитат. Для переходу цитати

до категорії ептонімів вона має відповідати критеріям, визначеним для кодифікації словниками та збірками крилатих виразів: цитата має бути загальновідомою й актуальною за змістом; має широко вживатися протягом певного часу; має бути асоційованою з літературним джерелом або історичною особистістю хоча б вірогідно [21, с. 12–13]. Мовні й мовленнєві прояви сутності ептоніму мають наслідок у диференційних характеристиках цих одиниць: ептоніми є відносно стійкими й відтворюваними, з потенціалом до граматичних і семантичних трансформацій, стилістичною маркованістю, експресивними, такими, що інтегруються в контексти різних мовленнєвих жанрів і набувають у них специфічних функцій.

Досі у фокус дослідження ептонімів потрапляли їх семантичні (В.П. Берков, О.В. Беркова), структурно-функціональні характеристики (А.П. Коваль, В.В. Коптілов, Т.В. Сазбандян, Н.М. Шарманова), дериваційні спроможності (Л.П. Дядечко), жанрово-стилістичні характеристики (Т.І. Манякіна), особливості відтворення та сприйняття носіями мови (О.С. Мамонтов, С.Є. Михайлова), інтертекстуальні зв'язки (С.Д. Сорокіна, Є.В. Землянська), ідеографічні риси (С.С. Шкварчук). Перспективним є вивчення прагматичних характеристик ептонімів, які становлять важливу ознаку стійких цитатних фраз, оскільки в них запрограмовано певний прагматичний ефект: оцінний, спонукальний, а часто й ідеологічний вплив на адресата [18, с. 9]. Із цього постають головні функції ептонімів: когнітивно-категоризуюча (притаманна списочним масивам ептонімів), аргументативно-персуазивна та фатична (у дискурсі), орнативна (листівки, скрепбукінг, елементи дизайну) [16, с. 204]. Остання – вона ж естетична, або поетична, або гармонізуюча функція – є такою, що традиційно виділяється серед функцій мови (порівняймо, наприклад, шість мовних функцій Р.О. Якобсона [6, с. 565]). Сутність естетичної функції полягає у відповідності форми та змісту естетичним потребам мовця. Г.В. Сйгер і В.М. Епштейн називають її гедоністичною функцією та зазначають, що часто вона сполучається з когнітивною (під час читання художніх творів) [9, с. 9].

Майже в чистому виді естетична функція ептонімів реалізується в переважно невербальному жанрі скрапбукінгу. Під скрапбуком розуміють певним оригінальним чином декорований альбом, який складається з окремих аркушів або розворотів, об'єднаних певною думкою, вираженою фотографіями й підписами до них [4]. Як правило, альбом присвячено якійсь одній тематиці, наприклад перший рік життя дитини, відпустка або, як у випадку нашого матеріалу, знакові події із життя закоха-

них (весілля, річниця знайомства тощо). Існує тенденція до оформлення саморобних листівок у стилі скрапбукінгу. З технічної точки зору для скрап-оформлення використовуються особливі матеріали, оскільки альбоми та листівки розраховані на довге зберігання. Особливою складовою під час підготовки скрапбуку є так звані Journaling – примітки та коментарі до фотографій; це може бути коротка весела історія, перелік місцевостей і подій, філософські думки та крилаті вирази [4]. Примітки пишуться від руки або на комп'ютері із використанням стилізованих шрифтів, кольорів тощо. Існують навіть рекомендовані для скрапбукерів збірки цитат і крилатих виразів [3]. Таким чином, ептоніми набувають особливого значення в конструюванні жанру скрапбукінгу.

З огляду на неоднорідність представленої в скрапбуках інформації користуємося терміном «мультиmodalність», визначаючи сліом за А.О. Кібриком модус як канал передачі інформації [12, с. 3]. Мультиmodalність, яка є скоріше не теорією, а полем для досліджень [23], передбачає рівноцінність усіх своїх рівнів і реалізацію головного принципу симультаності за одночасної наявності сукцесивності (принципово для інтеракції) [8, с. 27] та відповідно потребує багаторівневого аналізу. Інформація, що передається за посередництва скрапбукінгу, сконцентрована переважно у візуальному каналі, який, однак, має складну структуру й може бути розщеплений на декілька каналів [13, с. 140]. Для скрапбукінгу це зображення та текст, що його супроводжує. Оскільки метою скрапбуків і скрап-листівок є викликання позитивних спогадів та емоцій, тип креолоізації цих текстів такий, що модалні ключі вербальних та іконічних засобів збігаються, «гармонують» один з одним [1, с. 32]. Найчастіше ці тексти зображувально-центричні (за класифікацією Е.Е. Анісімової [1, с. 16]), де провідна роль належить зображенню, а вербальна частина лише доповнює, конкретизує. За співвідношенням обсягу інформації в зображувальній і вербальній частині скрапбуків і скрап-листівок ептонімам може належати репетиційна, адитивна, проте не опозитивна роль, тому що суперечка між зображенням і текстом не відповідає принципам гармонії та викликає іронічний, сатиричний ефект, тому не властива цьому типу тексту.

На рис. 1 зображено скрап-листівку, на якій малюнок доповнює текст – цитату з драми «Der Sohn der Wildnis» австрійського письменника Ф. Гальма: «Zwei Seelen, ein Gedanke, zwei Herzen und ein Schlag!». Злиття двох душ і сердець воедино підкреслено зображенням пари молодят як єдиного цілого, причому графічна форма двовірша повторює форму сукні нареченої.

Рис. 1. Zwei Seelen, ein Gedanken, zwei Herzen und ein Schlag! (F. Halm)

Інколи оформлення скрап-сторінки не містить однозначно декодованих зображень, проте ідея цитати підкреслена іншими засобами реалізації мультимодальності: кольором, шрифтом і стилізованою рамкою, яка нагадує яскравий феєрверк, тим самим доповнюючи цитату Й.В. Гете (рис. 2):

Рис. 2. Die Liebe ist wie das Leben selbst, kein bequemer und ruhiger Zustand, sondern ein großes, ein wunderbares Abenteuer (J.W. von Goethe)

Найчастішими елементами креолізації на зоровому каналі сприйняття в скрапбуках та скрап-лістівках є зображення квітів (рис. 3) або серця (рис. 6). Квіти символізують життєву силу й радість життя, кінець зими та нещастя, перемогу над смертю.

Інший дієвий спосіб передачі інформації зоровим каналом – колір. Найтиповіші кольори для скрап-лістівків та сторінок, присвячених темі кохання, – блакитний, червоний і білий.

Блакитний колір є слабонасиченим, легким, нагадує стихію повітря, приємну прохолоду. У колористиці він символізує чистоту, розум, постійність і ніжність (рис. 3 та рис. 4).

Рис. 3. Das Glück ist das einzige, das sich verdoppelt, wenn man es teilt (A. Schweitzer)

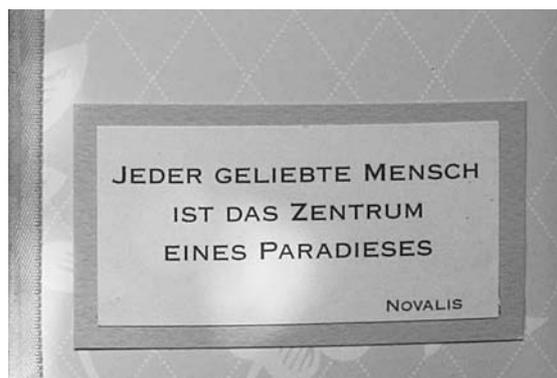

Рис. 4. Jeder geliebte Mensch ist das Zentrum eines Paradieses (Novalis)

Червоний колір є власне кольором кохання та пристрасті. Сімейне щастя він означає в сполученні з білим (рис. 5 та рис. 6), який символізує повноту, цілісність, єдність, легкість.

Серед власне мовних засобів реалізації естетичної функції треба виділити метафоричне втілення концепту ЛІБЕВ/КОХАННЯ, оскільки з точки зору роботи мозку виникнення нових зв'язків може виступати «певним інтегруючим чинником і мати нейробіологічну цінність, що проявляється в гармонізуючій, об'єднуючій і надбудовуючій функції цього процесу» [11, с. 116]. Гармонізуюча дія метафори пояснюється тим, що метафора – це «вторгнення синтезу в зону аналізу, уявлення в зону поняття, уяви в зону інтелекту, одиничного в зону загального, індивідуальності в країну класів» [2, с. 19]. В еколінгвістичному під-

Рис. 5. Es ist Unsinn – sagt die Vernunft.
Es ist was es ist – sagt die Liebe (E. Fried)

Рис. 6. Wenn nicht jetzt, wann dann?
(D. Höhner)

ході концептуальна метафора розглядається поряд із пареміями й афоризмами як носій культурологічної концептуальної інформації [10].

Цитати на скрапбуках і листівках містять пряму номінацію концепту КОХАННЯ/LIEBE, а також номінації концептуальних метонімії КОХАННЯ СЕРЦЕ/HERZ (приклад 1), ЩАСТЯ/GLÜCK (приклад 2), ДИВО/WUNDER (приклад 3), ПАРА/PAAR (приклад 4):

(1) *Drum prüfe, wer sich ewig bindet, ob sich das Herz zum Herzen findet* (F. Schiller);

(2) *Einen Augenblick des Glücks wiegt Jahrtausende des Nachruhms auf* (Friedrich II oder Friedrich der Große);

(3) *Die wahre Lebenskunst besteht darin, im Alltäglichen das Wunderbare zu sehen* (P.S. Buck);

(4) *Darin besteht die Liebe: Dass sich zwei Einsame beschützen und berühren und miteinander reden* (R.M. Rilke).

В ептонімах, що є частиною креолізованого тексту скрапбуку, концептуальна метафора КОХАННЯ виступає:

а) контейнерною:

(5) *Was aus Liebe getan wird, geschieht immer jenseits von Gut und Böse* (F. Nietzsche);

(6) *In der Liebe versinken und verlieren sich alle Widersprüche des Lebens. Nur in der Liebe sind Einheit und Zweiheit nicht in Widerstreit* (R. Tagore);

б) орієнтаційною (показуючи ВЕРХ через опосередковані номінації *Sonne, Paradies, Himmel = Liebe*);

(7) *Jeder geliebte Mensch ist der Mittelpunkt eines Paradieses* (Novalis);

(8) *Sonne kann nicht ohne Schein, Mensch nicht ohne Liebe sein* (J.W. von Goethe);

(9) *Wo ich Liebe sehe, ist mir immer, als wäre ich im Himmel* (J.W. von Goethe);

в) онтологічною (КОХАННЯ є ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ (приклад 10), БАГАТСТВО (приклад 11), ІНСТРУМЕНТ (приклад 12), ТЕРИТОРІЯ (приклад 13), РОСЛИНА (приклад 14), РІДИНА (приклад 15), ЖИВА ІСТОТА (приклад 16));

(10) *Die Liebe ist so unproblematisch wie ein Fahrzeug. Problematisch sind nur die Lenker, die Fahrgäste und die Straße* (F. Kafka);

(11) *Wenn ich hasse, so nehme ich mir etwas; wenn ich liebe, so werde ich um das reicher, was ich liebe* (F. Schiller);

(12) *Schön ist eigentlich alles, was man mit Liebe betrachtet* (Ch. Morgenstern);

(13) *Wer liebt, lebt da wo er liebt, nicht da wo er lebt* (A. Augustinus);

(14) *Lass die Liebe in Deinem Herzen wurzeln, und es kann nur Gutes daraus hervorgehen* (A. Augustinus);

(15) *Ein Tröpflein Liebe ist mehr wert als ein Sack voller Gold* (F. von Bodelschwingh);

(16) *Liebe hat kein Alter, sie wird ständig neu geboren* (B. Pascal).

Широкий спектр концептуальних метфор, реалізованих в ептонімах у скрапбуках і листівках, а також їхній мультимодальний характер, представлений переважно частковою креолізацією тексту, доводять високий гармонізуючий потенціал ептонімів і виконання ними естетичної функції. Перспективним для подальших студій є вивчення реалізації естетичної функції ептонімами з іншими ключовими концептами, а також уточнення інших функціональних можливостей ептонімічних утворень.

Література

1. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолізованных текстов) : [учебное пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов] / Е.Е. Анисимова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
3. Беликова Е.С. Советы по написанию заметок к фотографиям / Е.С. Беликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://harbar.ru/scrapbook/scrapbook0007.htm>.

4. Беликова Е.С. Что такое Скрапбук? / Е.С. Беликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.harbar.ru/scrapbook/scrapbook0001.htm>.
5. Бернацкая А.А. О трех аспектах экологии языка / А.А.Бернацкая [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russian.slavica.org/article433.html>.
6. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
7. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : Изд-во Киевского университета, 2002. – 293 с.
8. Егорченкова Н.Б. Стратегический потенциал мультимодальной интеракции в медиа-политическом дискурсе / Н.Б. Егорченкова // Вестник Томского государственного университета. Серия «Филология». – 2014. – № 5(31). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://journals.tsu.ru/uploads/import/1091/files/5%2831%29_024.pdf.
9. Ейгер Г.В. Образ языка и образ биологического вида с позиций общей теории развивающихся систем и теории уровней научного знания / Г.В. Ейгер, В.М. Эпштейн // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – № 1155. – С. 6–11.
10. Иванова Е.В. Эколингвистика и роль метафоры при описании экологических проблем / Е.В. Иванова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/091/32.pdf>.
11. Казимилова Е.С. Метафора и аналогия: междисциплинарный подход / Е.С. Казимилова // Человек вчера и сегодня: междисциплинарные исследования. – М. : Иф РАН, 2008. – С. 111–119.
12. Кибрик А.А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2. – С. 3–21.
13. Кибрик А.А. Мультимодальная лингвистика / А.А. Кибрик // Когнитивные исследования. Серия IV. – М. : ИП РАН, 2010. – С. 134–152.
14. Коваль А.П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А.П. Коваль, В.В. Коптилов. – К, 1975. – 335 с.
15. Нарушева Д.А. Эколингвистика как раздел языкознания / Д.А. Нарушева // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 4–5. – С. 890–893.
16. Оніщенко Н.А. Ептоніми як засіб формування комунікативної компетенції: когнітивно-дискурсивний підхід / Н.А. Оніщенко // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у вузі : [колективна монографія] / під ред. В.Г. Пасинок. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 191–218.
17. Пылаева Е.М. Эколингвистика как новое направление в языкознании XXI века / Е.М. Пылаева // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. – 2011. – № 5. – С. 106–113.
18. Сорокина С.Д. Функционирование немецких цитатных устойчивых фраз в публицистических и художественных текстах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / С.Д. Сорокина ; МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1984. – 26 с.
19. Суховерхов А.В. Современные тенденции в развитии эколингвистики / А.В. Суховерхов // Язык и культура. – 2014. – № 3(27). – С. 166–175.
20. Büchmann G. Geflügelte Worte / G. Büchmann. – Frankfurt/Main : Ullstein, 1990. – 546 S.
21. Duden. Zitate und Aussprüche / Hrsg. G. Drosdowski. – Bd. 12. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1993. – 827 S.
22. Haugen E. The Ecology of Language / E. Haugen // The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment / ed. by A. Fill and P. Muhlhauser. – London ; New York : CONTINUUM, 2001. – P. 57–67.
23. Multimodal Studies // Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains /ed. by K.L. O'Halloran, B.A. Smith. – New York ; London : Routledge, 2011. – 270 p.
24. Steffensen S.V. Ecolinguistics: the state of the art and future horizons / S.V. Steffensen, A. Fill // Language Science. – 2013. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dx.doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.003>.

Джерела ілюстративного матеріалу

25. Scrapbook Werkstatt. Inspirationen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrapbook-werkstatt.de>.
26. Scrapbook Layout [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://german.fansshare.com>.
27. Germany Scrapbooking [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrapbook.com>.
28. Cards Scrapbook [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pinterest.com>.
29. Hochzeitskarten [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bastelzimmer.blogspot.com>.